

कुत्स आङ्गिरसः। इन्द्राग्नी। त्रिष्टुप्

य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वामभि विश्वानि भुवनानि चष्टे।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १.१०८.०१

इन्द्राग्नी। यः। वाम्- युवयोः। चित्रतमः- आश्चर्यतमम्। रथः- वाहनम्। प्रकृतिनियत्याख्यर्तमित्यर्थः। वेदे इन्द्रादिदेवानां रथः प्रकृतिनियत्याख्यर्तमेव। को अद्य युद्धे धुरि गा ऋतस्येति श्रुतेः। विश्वानि भुवनानि- सर्वं जगत्। अभि चष्टे- आभिमुख्येन पश्यति। तेन। सरथम्- समानरथम्। तस्थिवांसा- आस्थितवन्तौ। आ यातम्- आगच्छतम्। अथ- अनन्तरम्। सोमस्य सुतस्य- निष्पन्नं रसम्। पिबतम्- अनुभवतम् ॥१॥

यावदिदं भुवनं विश्वमस्त्युरुव्यचा वरिमता गभीरम्।

तावौ अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्याम् ॥ १.१०८.०२

उरुव्यचा- विस्तीर्णव्याप्ता। व्यच व्याजीकरणे। वरिमता- वरिम्णा। गभीरम्- गम्भीरम्। यावदिदम्- यावदेतत्। विश्वम्- सर्वम्। भुवनम्- जगत्। अस्ति- भवति। तावान्। इन्द्राग्नी। युवभ्याम्- युवयोः। मनसे- चित्तस्य। पातवे- अनुभूतये। सोमः- रसः। अरम्- मण्डनः। अलं वा। अस्तु- भवतु ॥२॥

चक्राथे हि सध्यश्ङ्गाम भद्रं सध्रीचीना वृत्रहणा उत स्थः।

ताविन्द्राग्नी सध्यश्चा निषद्या वृष्णः सोमस्य वृषणा वृषेथाम् ॥ १.१०८.०३

सध्रयक्- सहैव । भद्रम्- अभ्युदयात्मकम् । नाम- नामधेयम् । चक्राथे- कृतवन्तौ । उत- अपि च । सध्रीचीना- सहैव । वृत्रहणा- आत्मावरणनाशकौ । स्थः- भवथः । इन्द्राग्नी । तौ । सध्रयञ्चा - सहैव । निषद्य- उपविश्य । वृष्णः- वर्षकस्य । सोमस्य- रसस्य । वृषणा- धाराम् । वृषेथाम्- वर्षतम् ॥३॥

समिद्धेष्वग्निष्वानजाना यतस्रुचा बर्हिर् ततिस्तिराणा ।

तीव्रैः सोमैः परिषित्तेभिरवागेन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ॥ १.१०८.०४

समिद्धेषु- सम्यक् दीप्तेषु । अग्निषु- वेदिस्थपावकेषु सर्वभूतहितक्रतुषु वा । आनजाना- अञ्जन्तौ । यतस्रुचा- उद्यतस्रुक्पात्रसंपन्नेन । यम उपरमे । संपादितरसोपलब्धिकोशभूतेन । स्रुक् रसोपलब्धिस्थानप्रतीकभूता । बर्हिः- दर्भासनं चित्तासनं वा । उ- अपि । ततिस्तिराणा- आस्तीर्णं कृतवन्तौ । तीव्रैः- वीर्योपितैः । परिषित्तेभिः- आसितैः । सोमैः- रसैः । इन्द्राग्नी । सौमनसाय- शोभनमतये । अवाक्- अस्मदभिमुखम् । यातम्- आगच्छतम् ॥४॥

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वां प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १.१०८.०५

यानि । वीर्याणि- पौरुषाणि । इन्द्राग्नी । चक्रथुः- कृतवन्तौ । उत- अपि च । यानि । वृष्ण्यानि- वर्षकाणि । रूपाणि- भावनारूपाणि । चक्रथुः । या- यानि । वाम्- युवयोः । प्रत्नानि- पुराणानि । शिवानि- मङ्गलानि । सख्या- सख्यानि सन्ति । तेभिः- तैः । सुतस्य- निष्पन्नम् । सोमस्य- रसम् । पिबतम्- अनुभवतम् ॥५॥

यदब्रवं प्रथमं वां वृणानोऽयं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।

तां स॒त्यां श्र॒द्धाम॒भ्या हि या॒तम॒था सोम॑स्य पिब॒तं सु॒तस्य॑ ॥ १.१०८.०६

प्रथमम्- आदौ मुख्यतया वा । वृणानः- रसानुभवाय वृतः सन् । अयम्- एषः । सोमः- रसः । नः-
अस्माकम् । असुरैः- प्राणदायकशक्तिभिः । विहव्यः- विशेषेणोपास्य इति । यदब्रवम्- यदवदम् ।
ताम्- तद्वाक्यस्थाम् । सत्याम् । श्रद्धाम् । अभि- अभिलक्ष्य । आ हि यातम्- आगच्छतमेव ॥६॥

यदिन्द्रा॒ग्नी म॒दथः॑ स्वे दु॒रोणे॑ यद्ब्र॒ह्मणि॑ राज॒नि वा यज॑त्रा ।

अतः॑ परि वृष॒णावा हि या॒तम॒था सोम॑स्य पिब॒तं सु॒तस्य॑ ॥ १.१०८.०७

यजत्रा- यष्टव्यौ । इन्द्राग्नी । यत्- यदा । स्वे दुरोणे- स्वकीयसन्निधिनि । मदथः- हृष्यथः । यत्- यदा ।
ब्रह्मणि । राजनि वा- क्षेत्रे वा । मदथः । तदा । अतः- ब्रह्मणः क्षेत्राद्वा । वृषणौ- वर्षकौ । परि हि
यातम्- आगच्छतमेव ॥७॥

यदिन्द्रा॒ग्नी यदु॑षु तु॒र्वशेषु॑ यद्ब्र॒ह्मणु॑षु पू॒रुषु॑ स्थः ।

अतः॑ परि वृष॒णावा हि या॒तम॒था सोम॑स्य पिब॒तं सु॒तस्य॑ ॥ १.१०८.०८

यत्- यदि । इन्द्राग्नी । यदुषु- नियतेषु । यम उपरमे । तुर्वशेषु- वेगवत्सु । द्रुह्युषु- वृत्रजिघांसुषु ।
द्रुह जिघांसायाम् । अनुषु- प्राणवत्सु । अन प्राणने । पूरुषु- पूरयितव्येषु । पूरी आप्यायने । स्थः-
भवथ । अतो यातमिति शेषः ॥८॥

यदिन्द्रा॒ग्नी अ॒वम॑स्यां पृथि॒व्यां म॑ध्य॒मस्यां॑ प॒रम॑स्यामु॒त स्थः॑ ।

अतः॑ परि वृष॒णावा हि या॒तम॒था सोम॑स्य पिब॒तं सु॒तस्य॑ ॥ १.१०८.०९

यत्- यदि । अवमस्याम्- सन्निकृष्टायाम् । पृथिव्याम्- भूम्याम् । मध्यमस्याम्- मध्यमान्तरिक्षे ।

उत- अपि च । परमस्याम्- परे व्योमनि । स्थः- भवथः ॥९॥

यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १.१०८.१०

अवरोहक्रमेण पूर्वोक्तमेवोच्यते ॥१०॥

यदिन्द्राग्नी दिवि षो यत्पृथिव्यां यत्पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १.१०८.११

यत्- यदि । इन्द्राग्नी । दिवि- आकाशे । षः- भवथः । पृथिव्याम्- भूम्याम् । पर्वतेषु- गिरिषु ।

ओषधीषु । अप्सु- उदकेषु । अतो यातम् ॥११॥

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १.१०८.१२

यदिन्द्राग्नी । उदिता- उदितस्य । सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्य । दिवो मध्ये- चिदाकाशे । स्वधया-

स्वात्मधारणया । मादयेथे- तृप्तौ भवथः ॥१२॥

एवेन्द्राग्नी पपिवांसा सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १.१०८.१३

एव- एवम्। इन्द्राग्नी। सुतस्य- निष्पन्नं रसम्। पपिवांसाम्- अनुभूतवन्तौ। अस्मभ्यम्-
अस्मदर्थम्। विश्वा धनानि- सर्वसंपदः। सम्- सम्यक्। जयतम् ॥१३॥

Dr. Rangraji